Znanstveni skup

ISTI ***ROD*** RAZLIČITE ***SUDBINE***

Prožimanje, nadopunjavanje i suprostavljanje – procesi oblikovanja rodnih identiteta

Program skupa i sažeci izlaganja

Znanstveni skup

ISTI ROD, RAZLIČITE SUDBINE

Prožimanje, nadopunjavanje i suprostavljanje
– procesi oblikovanja rodnih identiteta

Program skupa i sažeci izlaganja

Organizacijski odbor skupa:

Željko Dugac

Marija Karbić

Ana Rajković Pejić

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST
- PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE

organizira

Znanstveni skup

ISTI ROD, RAZLIČITE SUDBINE

Prožimanje, nadopunjavanje i suprostavljanje – procesi oblikovanja rodnih identiteta

(Gradska knjižnica Slavonski Brod, 27. studenoga 2026.)

Uvodna riječ

Tema ovogodišnjega skupa usmjerena je na proučavanje interakcija između rodno uvjetovanih identiteta i načina na koji se ovi identiteti definiraju u odnosu jedan prema drugome te analizu različitih procesa koji su sudjelovali u njihovu oblikovanju. Polazeći od pretpostavke da rod nije moguće promatrati izvan širega društvenog, kulturnog, povijesnog i političkog konteksta, skup nastoji otvoriti prostor za različite pristupe i interpretacije iskustava koja su oblikovala identitete pojedinaca. Sukladno tomu, skup počiva na tezi koju su, između ostaloga postavile Kristina Peternai Andrić i Ivana Žužul u knjizi *Neposlušne* prema kojoj kategorija roda predstavlja učinke društveno konstruiranog znanja. Drugim riječima, polazi se od teze da je rodni identitet "ispremrežen s drugim kolektivnim identitetima (klasnim, vjerskim, etničkim i dr.)".[1]

Sukladno navedenom, proces formiranja identiteta uvijek se odvija unutar određenoga društvenog i povijesnog prostora. Pojedinac svoj identitet oblikuje u odnosu prema obitelji, zajednici, institucijama, obrazovanju, religiji, političkim i društvenim okolnostima, ali i prema različitim oblicima društvenih očekivanja i normi. Istodobno, pojedinci nisu samo pasivni primatelji tih obrazaca. Oni ih prihvaćaju, prilagođavaju, pregovaraju s njima, a ponekad im se i suprotstavljaju. Upravo u tom međudjelovanju društvenih struktura i individualnog iskustva nastaju složeni procesi oblikovanja identiteta. Navedeni će procesi upravo biti istraženi u okviru desetak izlaganja. Na tom će se trgu između ostaloga predstaviti kako su nadzor i disciplina koju su propisivali 19-stoljetni pedagozi utjecali na formiranje ženskih identiteta ili pak kako su se razvijale narativne linije u okviru romana Jane Austin u smislu kreiranja rodnih odnosa. Kako je vidljivo skup će ovom istraživačkom polju nastojati pristupiti, ne samo iz historiografskog rakursa, nego i iz antropološkog, književnog, ali i umjetničkog. Naime, analiza različitih izvora i perspektiva može pokazati kako su pojedinci razumijevali vlastite uloge, kako su doživljavali društvena očekivanja te na koje su načine pregovarali s identitetima koji su im bili pripisivani. Time se otvara mogućnost složenijega razumijevanja odnosa između normativnih obrazaca i stvarnih životnih iskustava.

Formiranje rodnih odnosa predstavljalo je izuzetno zanimljivu temu i u ranijim povjesnim razdobljima. U konteksu navedenoga izlaganja koja obuhvaćaju analizu kreiranja rodnih odnosa u Hipokratovim zapisima ili pak *Pjesmama Flavija Ilije Crijevića* također upućuje na zaključak da se radi o iznimno dina-

[1] Kristina Peternai Andrić; Ivana Žužul, *Neposlušne. Književne prakse prikazivanja roda*, Meandar, Zagreb, 2023., 8.

mičnom procesu kojega je potrebno istraživati u okvirima ponešto specifičnije istraživačke građe.

Također, vrlo zanimljivu temu predstavljaju i analize formiranja rodnih odnosa u ponešto specifičnim društvenim i obiteljskim okolnostima. Sukladno tomu, ove će se godine nekoliko izlaganja biti usmjerena upravo prema takvim društvenim okvirima. Naime, između ostaloga navedeni će se procesi formiranja identiteta predstaviti i u okvirma bračnih odnosa psihijatrijskih pacijentata, ali i u crkvenim strukturama.

Također valja ukratko i obrazložiti odabir ovogodišnje teme. Naime, pitanje identiteta jedno je od temeljnih pitanja razumijevanja pojedinca i društva. Stoga proučavanje identiteta zahtijeva pozornost prema okolnostima u kojima nastaje, ali i prema načinima na koje se tijekom vremena mijenja, potvrđuje, preispituje i iznova oblikuje. Svakako valja istaknuti, kao što će uostalom i pokazati izlaganja na skupu, da su se procesi formiranja identiteta uvelike mijenjali vremenom, ali i društvenom uvjetovanošću. U tom smislu povijesno proučavanje identiteta stoga omogućuje razumijevanje promjena u društvenim vrijednostima, normama i odnosima te pokazuje kako su širi procesi modernizacije, političkih promjena, društvenih transformacija i kulturnih promjena utjecali na načine na koje su pojedinci određivali vlastito mjesto u društvu.

Vjerujemo da će predstavljeni radovi potaknuti raspravu o složenosti procesa formiranja identiteta te otvoriti nova pitanja o odnosu pojedinca i društva, osobnoga iskustva i kolektivnih predodžbi, kontinuiteta i promjene. Upravo razumijevanje tih procesa omogućuje potpunije sagledavanje načina na koje pojedinci i zajednice oblikuju vlastita značenja, društvene uloge i odnose prema drugima.

Organizacijski odbor

PROGRAM SKUPA

Petak, 27. studenog 2026.
11:00-18:00 / Gradska knjižnica Slavonski Brod

Pozdravne riječi

Ružica Bobovečki, prof., ravnateljica Gradske knjižnice u Slavonskom Brodu

Dr. sc. Marija Karbić, predstojnica Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest

I. sekcija
11:15 – 12:15

Moderatorica: Marija Karbić

Željko Dugac – *Muškobanjaste žene i ženstveni muškarci u Hipokratovu djelu "O zraku, vodi i mjestima"*

Zrinka Blažević – *Humanističke konstrukcije ljubavi i rodnih odnosa u "Pjesmama Flaviji" Ilije Crijevića (1463.—1520.)*

Eldina Lovaš - Zoltán Gőzsy – *"Dok nas smrt ili konzistorij ne rastavi". Bračni sporovi pred konzistorijem Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije*

Rasprava

Pauza za kavu

II. sekcija
12:30 – 13:45

Moderatorica: Ana Rajković Pejić

Franka Maslov – *"Um žene u muškom tijelu": homoseksualci u hrvatskom tisku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*

Vinko Drača – *"Zaljubio se u jednu udanu ženu": ljubav, brak i seksualnost u povijestima bolesti pacijenata i pacijentica Zavoda za umobolne u Stenjevcu (1879-1918).*

Dubravka Zima – *Nadzor, regulacija, disciplina: muški priručnici za žensko ponašanje*

Katarina Horvat – *Građanski moral i položaj muškarca i žene u pitanjima predbračne čistoće i vjernosti u braku te izvanbračne djece –primjeri iz Zagreba kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća*

Rasprava

Pauza za ručak

III. sekcija
15:00 – 16:00

Moderator: Željko Dugac

Vijoleta Herman Kaurić – *Soldatuše – pogled suvremenika na žene u vojnoj službi tijekom Prvoga svjetskog rata*

Ivan Armanda – *Odmjeravanje autoriteta: sukob s. Franciske Vicelić i biskupa Pavla Butorca*

Jelena Seferović – *Na razmeđu ljubavi i tragedije: Bračni odnosi i psihijatrijski pacijenti u sjevernoj Hrvatskoj (1880.-1947.)*

Rasprava

Pauza za kavu

IV. sekcija
16:15 – 17:15

Moderatorica: Zrinka Blažević

Ana Tereza Želinski – *On je prvi, onda istom žena: između rodne hijerarhije i međuovisnosti*

Ivana Seletković – *Stvaranje muškog i ženskog identiteta kroz likove iz romana "Ponos i predrasude" Jane Austen*

Uršula Bešlić – *Balerina protiv poretka: Rodno uvjetovane tenzije i osvajanje autorske slobode Mije Čorak Slavenske*

Rasprava

Zatvaranje znanstvenog skupa i najava teme idućeg skupa

Prezentacija Zbornika
Ženska iskustva kroz povijest: identiteti, djelovanje i društvene uloge.
Zbornik radova sa
znanstvenih skupova *Isti rod različite sudbine* održanih
u Slavonskom Brodu

Ivan Armanda
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Odmjeravanje autoriteta: sukob s. Franciske Vicelić i biskupa Pavla Butorca

U Dubrovniku je od srednjega vijeka postojalo više zajednica pobožnih žena koje su živjele kao redovnice, premda to nisu bile u kanonskom pogledu (tzv. picokare ili dumne), no do početka 20. stoljeća gotovo sve su nestale. Među posljednjima su bile franjevačke trećoredice u samostanu Sigurata. Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja da ga se pripoji nekoj suvremenoj redovničkoj družbi, zauzimanjem biskupa Pavla Butorca 1952. godine u samostan su došle školske sestre franjevke iz Splita. No, s. Franciska Vicelić, koja je dotad obnašala službu predstojnice te preko biskupa pozvala spomenute redovnice i potpisala s njima ugovor o ustupanju samostana u zamjenu za doživotnu podvorbu, ubrzo je počela negodovati i tražiti da pridošle sestre napuste samostan, čemu se biskup usprotivio i pokušao ih zaštititi. Zbog toga se sukobio sa s. Franciskom, pri čemu se svaka strana pozivala na svoj autoritet i prava. Biskup je, nakon neuspješnih upozorenja, posegnuo za najtežom crkvenom kaznom i ekskomunicirao s. Francisku, koja se privremeno primirila, a potom je gotovo do smrti 1960. godine nastavila negodovati i stvarati poteškoće sestrama s kojima je živjela. U predavanju će se, temeljem sačuvanih arhivskih izvora, analizirati ovaj slučaj te će se pokazati kako je sukob s. Franciske i biskupa Butorca utjecao na njihov međusobni odnos, kako je svaka strana doživljavala svoj autoritet i kako je slučaj odjeknuo u širim društvenim slojevima u Dubrovniku, osobito s obzirom na biskupove oštre mjere protiv ostarjele redovnice.

Ključne riječi: s. Franciska Vicelić, biskup Pavao Butorac, crkveni autoritet, samostan Sigurata, Dubrovačka biskupija, Školske sestre franjevke

Uršula Bešlić
Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod

Balerina protiv poretka: Rodno uvjetovane tenzije i osvajanje autorske slobode Mije Čorak Slavenske

Klasični balet prve polovice 20. stoljeća počivao je na strogo uvjetovanim estetskim normama i izrazito patrijarhalnim strukturama moći. Dok je balerina na sceni bila idealizirani objekt divljenja i utjelovljenje krhke ženstvenosti, područjima odlučivanja – upravama kazališta, koreografijom, repertoarnom politikom i menadžmentom – gotovo su bez iznimke upravljali muškarci. Polazeći od tematskog okvira skupa o međuodnosu i redefiniranju rodnih identiteta kroz međusobnu interakciju i društveni kontekst, ovaj rad propituje karijeru Mie Čorak Slavenske (Brod na Savi, 1916. – Los Angeles, 2002.) kao kontinuirani čin pregovaranja, otpora i subverzije zadanoga poretka. Tema kroz tri ključna prijelomna momenta analizira kako je Slavenska vlastiti rodni i profesionalni identitet gradila u izravnom sukobu ili supostojanju s muškim autoritetima. Prvi sukob je onaj sa zagrebačkim kazališnim poretkom (1934. – 1936.). Naime, iako je sa svega osamnaest godina imenovana primabalerinom Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, Mia Čorak odbila je pasivnu ulogu izvođačice. Njezin javni istup protiv zastarjele repertoarne politike i tromog modela vođenja kazališta predstavljao je presedan – mlada umjetnica otvoreno je osporila odluke dominantno muške uprave, što je u tadašnjim društvenim i političkim okolnostima rezultiralo zatvaranjem kazališnih vrata i njezinim izgonom s domaće scene. Drugi se sukob očituje u kontekstu razbijanja kanona i estetska provokacija (Berlin i Pariz 1936. – 1938.). Odlazak u inozemstvu Miri donosi estetsko oslobađanje pod utjecajem bečkog *ausdruckstanza* (Gertrud Kraus), koji žensko tijelo oslobađa krutih patrijarhalnih stega i pretvara ga u medij autonomne ekspresije. Na Međunarodnom plesnom natjecanju u Berlinu 1936. trijumfira plešući bosa u posavskoj narodnoj nošnji, suprotstavljajući tradicionalni ženski folklorni element prihvaćenim europskim estetikama. U Parizu pak, unatoč suradnjama s vodećim figurama poput Sergeja Lifara i impresarija Arnolda Meckela, prekida s profesionalnim vodstvima čim su ona počela ograničavati njezin individualni umjetnički glas. I na kraju, treći ključni prijelomni moment očituje se u njezinom prijelazu u ulogu vođe i subverzija scenskog roda (SAD, 1938. – 1954.). Sukladno tomu, suočena s rigidnom hijerarhijom unutar trupe *Ballet Russe de Monte Carlo*, Slavenska osniva vlastite ansamble (*Slavenska, Tihmar and Company*, *Ballet Variante*, *Slavenska Fran-*

klin Ballet). Preuzimanjem uloge voditeljice, koreografkinje i producentice, ona radikalno redefinira rodnu dinamiku: muškarac (poput Frederica Franklina) više nije dominantni autoritet, već ravnopravni scenski partner. Vrhunac te transformacije ogleda se u baletnoj adaptaciji drame *Tramvaj zvan čežnja* (1952.), u kojem ulogom Blanche DuBois dekonstruira klasični baletni ideal besprijekorne heroine u korist psihološki ranjivog, ali dramatski moćnog ženskog subjekta. Istraživanje se metodološki temelji na arhivskoj građi, memoarskim zapisima, fotografijama i dokumentima iz ostavštine Mije Čorak Slavenske koju je njezina kći Maria Ramas darovala Muzeju Brodskog Posavlja 2025. godine. Rad pokazuje kako Slavenska nije bila samo iznimna plesačica, nego samosvjesna umjetnica koja je kroz scenski pokret i profesionalno djelovanje sustavno destabilizirala očekivani rodni poredak svoga doba.

***Ključne riječi*:** Mia Čorak Slavenska, rodni identiteti, profesionalna autonomija, institucionalni sukob, baletni poredak, međuratno kazalište

Zrinka Blažević
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Humanističke konstrukcije ljubavi i rodnih odnosa u *Pjesmama Flaviji* Ilije Crijevića (1463.—1520.)

Polazeći od teorijskih uvida suvremene rodne historije i historije emocija, u izlaganju će se analizirati poetske konstrukcije ljubavi i rodnih odnosa u *Pjesmama Flaviji* dubrovačkog renesansnog humanista Ilije Crijevića (1463.–1520.). S osloncem na koncept emotiva Williama Reddyja, pokušat će se pokazati da poetski iskazi ljubavi ne izražavaju samo emocionalna stanja lirskog subjekta nego ih i performativno oblikuju, sudjelujući pritom u konstrukciji i preoblikovanju modela rodnih identiteta i odnosa. U fokusu analize bit će postupci poetske subjektivacije kojima se u ljubavnom diskursu oblikuje identitet lirskog subjekta. Posebna će se pozornost pritom posvetiti detektiranju dinamike ljubavnog odnosa koja postupno transformira pjesničku muškost lirskog subjekta, preoblikujući ideal racionalne, samosvjesne i autonomne maskulinosti u ranjivu, afektivno obilježenu subjektivnost ljubavnika. Istodobno će se analizirati načini na koje se lik Flavije konstruira kao aktivan čimbenik emotivnog odnosa i razmotriti proizlazi li takva reprezentacija iz konvencionalnih modela renesansne ljubavne poezije ili otvara prostor za formiranje alternativnih obrazaca ženskog identiteta i djelovanja. Na taj će se način pokazati da su emocije i rod međusobno konstitutivne kulturne kategorije te da humanistička ljubavna poezija nije bila samo estetski model oblikovanja emocionalnih iskaza nego i prostor proizvodnje, modifikacije i transformacije rodnih identiteta i uloga u renesansnoj kulturi.

Ključne riječi: Ilija Crijević, *Pjesme Flaviji*, rodni identiteti, povijest emocija, renesansa

Vinko Drača
Arhiv Srba u Hrvatskoj – Srpsko narodno vijeće

"Zaljubio se u jednu udanu ženu": ljubav, brak i seksualnost u povijestima bolesti pacijenata i pacijentica Zavoda za umobolne u Stenjevcu (1879-1918).

U ovom radu ću, na temelju istraživanja provedenog u Arhivu Klinike za psihijatriju Vrapče kao i proučavanja onodobne domaće i inozemne psihijatrijske literature, pokušati mapirati psihijatrijsku percepciju ljubavi, seksualnosti i bračnih odnosa. Polazeći od teorija Michaela Foucaulta o procesu proizvodnje znanja o seksualnosti u dugom devetnaestom stoljeću, doprinosa Williama Reddyja o emotivnim režimima i Thomasa Waltera Laqueura o diskurzivnom stvaranju razlike između muških i ženskih tijela u okviru medicinske znanosti analizirat ću različiti odnos liječnika prema mjestu koje su brak, romantične veze i seksualnost imali kod pacijenata i pacijentica Zavoda za umobolne u Stenjevcu, te pokušati obraniti tezu da su seksualnost i romantična ljubav kao aspekt emotivne patnje kod žena svedene na simptom ili se promatraju kao emanacija njihove tjelesne inferiornosti i duševne patologije, dok su kod muškaraca navedene emocije i pojave promatrane kompleksnije u svjetlu percepcije muškaraca kao više misaono i racionalno orijentiranog roda.

Ključne riječi: Zavod za umobolne u Stenjevcu, povijest psihijatrije, seksualnost

Željko Dugac
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Muškobanjaste žene i ženstveni muškarci u Hipokratovu djelu *O zraku, vodi i mjestima*

U Devetoj knjizi Hipokrata s Kosa *O zraku, vodi i mjestima* nalazi se rasprava o Skitima u kojoj autor opisuje osobe koje odstupaju od uobičajenih spolnih i društvenih očekivanja. S jedne strane prikazuje „muškobanjaste" žene, tjelesno snažne, oskudne menstruacije i smanjene plodnosti, čija obilježja povezuje s muškošću. Kao poseban primjer navodi Sarmatkinje koje sudjeluju u ratovanju, jašu konje i obavljaju zadaće koje su u grčkom svijetu bile smatrane muškim, čime pokazuje da rodne uloge nisu jednake u svim društvima. S druge strane opisuje „ženstvene" skitske muškarce koji nakon impotencije i neplodnosti usvajaju žensku odjeću i ponašanje. Odbacujući tradicionalno tumačenje prema kojemu je riječ o božanskoj kazni, Hipokrat njihovo stanje objašnjava prirodnim i tjelesnim uzrocima, nastojeći pokazati povezanost između tijela, reproduktivne sposobnosti i društvene uloge. Iz perspektive suvremene rodne povijesti ovaj tekst svjedoči da su antički autori prepoznavali razliku između bioloških obilježja i društveno oblikovanih rodnih uloga, premda nisu raspolagali današnjim pojmovima roda. Suvremeni teorijski pristupi, osobito oni povezani s radovima Joan Scott i Judith Butler, ukazuju da su muškost i ženskost kulturno oblikovane kategorije. U tom se svjetlu Hipokratov opis može promatrati kao vrijedan izvor za istraživanje načina na koji su antička društva razumijevala odnos između tijela, varijacija u tjelesnoj funkciji, identiteta i društvene uloge te granice između muškoga i ženskoga ponašanja.

Ključne riječi: *Corpus hippocraticum*, rodni identiteti, Skiti, Sarmati, povijest medicine, antička medicina

Vijoleta Herman Kaurić
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Soldatuše – pogled suvremenika na žene u vojnoj službi tijekom Prvoga svjetskog rata

Pokretanje ratnoga stroja Austro-Ugarske Monarhije tijekom vojnog sukoba koji se uvriježeno naziva Prvim svjetskim ratom, te njegovo opsluživanje nešto duže od četiri ratne godine, iziskivalo je do tada nezamislivu količinu ljudskih i materijalnih resursa. Na to nije bila spremna nijedna zaraćena strana unatoč desetljećima pomnog planiranja vojnih stratega i upravo će ta bitka resursa na kraju odnijeti prevagu u ishodu ratovanja. Nakon što je prvih ratnih godina u vojsku bilo mobilizirano umalo cjelokupno vojno sposobno muško stanovništvo, postavilo se pitanje od kuda nadomjestiti radnu snagu. Probalo se sa srednjoškolcima i starcima, no pokušaji su neslavno propali, pa se moralo (nevoljko) posegnuti za ženama. Za neka zanimanja bilo je nadasve logično da ih preuzme supruga mobiliziranog vojnika (seljakinje, krčmarice, poštarice), druge je poslodavce natjerala ratna nužda (tvorničke radnice), no najviše otpora pružala je vojna administracija unatoč velikim potrebama. Uvriježeno je mišljenje bilo da žene nisu sposobne za ikakvu ozbiljnu službu, uključujući bolničarsku, te da ženama nikako nije mjesto u vojsci i uz vojsku, osim prostitutki, ali i tu su se lomila koplja. Djevojkama su bila privlačna činovnička radna mjesta u vojnim pisarnicama i uredima zbog veće mogućnosti zapošljavanja, zbog dobre plaće, bolje negoli u drugim poduzećima, te potencijalnoga pronalaska muža. Koji segment će prevagnuti, ovisilo je o svakoj pojedinoj činovnici, no opće je mišljenje prema svima bilo izrazito negativno – posve neopravdano i s jako puno predrasuda.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, soldatuše, žene i vojska, rodni identiteti

Katarina Horvat
Državni arhiv u Zagrebu

Građanski moral i položaj muškarca i žene u pitanjima predbračne čistoće i vjernosti u braku te izvanbračne djece – primjeri iz Zagreba kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća

Iako je službeni nauk kako Katoličke crkve (i drugih crkava), tako i države, propagirao predbračnu nevinost i vjernost u braku, ovo se nije uvijek ostvarilo u praksi. Građanski je moral u slučajevima prijestupa gledao lakše kroz prste muškarcima, posebno ako se radilo o imućnijim muškarcima u vezama sa ženama iz siromašnijih slojeva. S druge strane, žene se poučavalo da budu snažne i ne podlegnu snubljenju muškaraca kako ne bi postale izvanbračne (*nezakonite*) majke. Da se nauk o izvanbračnoj čistoći nije uvijek provodio, dokaz je i veliki broj izvanbračne djece koji je u Zagrebu krajem 19. stoljeća iznosio više od 30%. Dijete rođeno izvan braka bilo je često prepušteno brizi majke koja bi dolazila u težak životni položaj. Opisat će se primjeri izvanbračnih veza žena s muškarcima (iz viših i nižih slojeva) i njihovih položaja nakon rođenja djeteta. Osim na sudbine pojedinaca, ovakvi su slučajevi imali utjecaja i na cijelo društvo.

Ključne riječi: predbračna čistoća, nezakonita djeca, Zagreb, kraj 19. stoljeća

Eldina Lovaš
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod

Zoltán Gőzsy
Institut za povijest Sveučilišta u Pečuhu

"Dok nas smrt ili konzistorij ne rastavi". Bračni sporovi pred konzistorijem Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije

Nedugo nakon sjedinjenja Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije, njezin prvi biskup, Matej Franjo Krtica, započeo je s osnivanjem i razvojem različitih biskupijskih ustanova, među kojima je bio i konzistorij. Njegova se djelatnost nije ograničavala samo na donošenje odluka, nego je obuhvaćala i provođenje istraga, saslušavanje svjedoka te rješavanje pitanja povezanih s dušobrižničkim, disciplinskim, moralnim i pravnim problemima svećenstva i vjernika. Među predmetima o kojima je konzistorij raspravljao nalazila su se i bračna pitanja, uključujući molbe jednog od supružnika, najčešće muškaraca, za rastavu braka. Budući da se rad konzistorija temeljio na provođenju istrage, saslušavanju svih sudionika postupka i prikupljanju dokaza radi donošenja utemeljene odluke, u pravilu su bili saslušani oba supružnika i ostali relevantni sudionici. Cilj je ovoga izlaganja, na temelju sačuvanih pojedinačnih predmeta o pokušaju dobivanja rastave braka koji su dospjeli pred konzistorij, usporediti iskaze i argumente supružnika o istim bračnim problemima te utvrditi čije je argumente konzistorij češće prihvaćao. Analizom tih predmeta nastojat će se rasvijetliti način na koje je spomenuto tijelo razmatralo bračne sporove i vrednovalo iskaze supružnika pri donošenju odluka.

Ključne riječi: bračni sporovi, proces, konzistorij, Bosanska ili Đakovačka i Srijemska biskupija, 18. stoljeće

Franka Maslov
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

„Um žene u muškom tijelu“: homoseksualci u hrvatskom tisku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće

Istospolne seksualne prakse muškaraca u europskom kontekstu „dugoga“ 19. stoljeća promatrale su se u svijetlu izazivanja javne sablazni i nemoralnog ponašanja te su smatrane društvenom pojavom koju je, u konačnici, bilo potrebno zakonski regulirati i medicinski rehabilitirati. Osim toga, uočljiv je učestao obrazac povezivanja muške homoseksualnosti s feminiziranošću. U ovom će se izlaganju posebna pozornost posvetiti upravo konstrukciji „feminiziranosti“ homoseksualnih pojedinaca u hrvatskom tisku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće te pitanju kako su se u novinskim prilozima ispreplitale predodžbe o muškom i ženskom identitetu. Prema onovremenom poimanju homoseksualnost se, među ostalim, objašnjavala pretpostavljenim neskladom između tjelesnog spola i psihičkih osobina pojedinca. Prema takvom se modelu feminiziranost nije povezivala samo s vanjskim izgledom i ponašanjem homoseksualaca, nego se tumačila i kao pokazatelj njegove navodne drukčije unutrašnjosti, odnosno tobožnje „ženske prirode“. Članci o homoseksualnosti iz hrvatskih tiskovina analizirat će se polazeći od teorijskih postavki nizozemske povjesničarke Geertje Mak, koja uvodi pojmove „upisivanje spola“ (*inscriptions*), „tijela“ (*bodies*) i „sebstva“ (*selves*) i teorijskom konceptu Georgea L. Mossea koji govori o modernom idealu muškosti i kontratipa, koji pak omogućuje analizu načina na koje se feminizirani muškarac konstruirao kao suprotnost normativnom muškom idealu. U skladu s navedenim, cilj je izlaganja predstaviti kako su onovremene predodžbe o „muškosti“ i „ženskosti“ utjecale na definiranje homoseksualaca kao osoba koje su odstupile od ukorijenjene društvene heteronormativne matrice.

Ključne riječi: homoseksualnost, javna sablazan, feminiziranost, hrvatski tisak, „dugo“ 19. stoljeće

Jelena Seferović
Institut za suvremenu povijest, Ljubljana
Institut za antropologiju, Zagreb

Na razmeđu ljubavi i tragedije: Bračni odnosi i psihijatrijski pacijenti u sjevernoj Hrvatskoj (1880.-1947.)

Odabrana tema razmatra se u kontekstu iskustava psihijatrijskih pacijenata oba spola, u dobi od šesnaest godina do kasnih četrdesetih godina, koji su od 1880. zaključno s 1947. bili hospitalizirani u trima hrvatskim psihijatrijskim ustanovama: Stenjevcu, Pakracu i Popovači. Tridesete godine 20. stoljeća nisu obuhvaćene ne zato što su povijesno ili istraživački nevažne, nego zato što nisu bile predmet dosadašnjega sustavnoga istraživanja. Cilj izlaganja je rasvijetliti okolnosti i posljedice ranih ulazaka u brak i ulazaka u brak pod pritiskom, kao i implikacije nesnalaženja u tradicionalno definiranim bračnim ulogama u ruralnim krajevima sjeverne Hrvatske. Arhivska građa upućuje na to da su razočaranja u bračnoj zajednici, točnije nevjera, ljubomora i napuštanje, te netrpeljivost unutar šire obitelji bili među okolnostima koje su se u pojedinim slučajevima povezivale s pogoršanjem psihičkoga stanja, fizičkim i verbalnim nasiljem, a nekada i ubojstvom bračnog druga, te na koncu hospitalizacijom u psihijatrijskoj bolnici i lišenjem slobode. Do kraja 1920-ih djevojke i žene uglavnom su bile u podređenom položaju unutar obitelji i braka. Međutim, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata sve češće se pojavljuju slučajevi iz kojih je razvidno suprotno. Bilježi se otvoreno nezadovoljstvo životom sa suprugom i konfliktno ponašanje prema njemu. To ne znači nužno da su žene bile hospitalizirane zbog pružanja otpora tradicionalnim rodnim očekivanjima, već da su takvi iskazi zabilježeni u njihovim dosjeima. Zaključno, izlaganje sagledava promjene u dinamici bračnih odnosa, u kojima su i žene i muškarci iskazivali vlastite zahtjeve i očekivanja te na različite načine vršili pritisak jedni na druge. Temelji se na istraživanju povijesti bolesti psihijatrijskih pacijenata iz gore navedenih triju psihijatrijskih ustanove, koje se čuvaju u Arhivu Klinike za psihijatriju „Vrapče“, Muzeju grada Pakraca i Državnom arhivu u Sisku. Uz to, uzete su u obzir tiskovine iz istraživanoga razdoblja te relevantna znanstvena i stručna literatura.

Ključne riječi: hrvatska povijest psihijatrije, psihijatrijski pacijenti, rodne uloge, bračni sukobi, fizičko i verbalno nasilje, kaznena djela protiv života i tijela

Ivana Seletković
Academia Analitica, Sarajevo

Stvaranje muškog i ženskog identiteta kroz likove iz romana "Ponos i predrasude" Jane Austen

Književnost pokazuje iznimnu sposobnost autora/autorice da kroz djelo govori o mreži odnosa, kauzalnosti, reciprocitetu, gradnji identiteta a sve to je moguće učiniti na način kojim se koristila Jane Austen. Autorica je gradeći stil, vlastitim književnim jezikom pokazala kako u romanu "Ponos i predrasude" figuriraju likovi kao funkcije ili frakcije ideja i kako se njihov životni moto mijenja, doživljavajući transformaciju u konačnom ishodu samoga narativa. Kontekst takve izgradnje romaneskne stvarnosti pretežno se ostvaruje u interakciji s likovima koji formom "doživljenoga govora" ostvaruju pereceptivnu cjelovitost dok čitatelj stječe dojam kako je moguće takve likove shvatiti dvojako - kao likove funkcije, ne bi li se stvorio jaz između ženskoga i muškoga identiteta i kao transformirane identitete koji su kauzalnošću došli do takvoga stupnja nadgradnje da je razumijevanju njihove cjelokupnosti potreban kontekst narativa zajedno sa svim detaljima u funkciji izgradnje uloga koje pojedinačni likovi ostvaruju na različitim nivoima (su)djelovanja. Povijesni kontekst tu figurira kako bismo shvatili i pitanje dokolice ali i pitanje muško-ženskih odnosa, kao i očekivanja i života uopće u konkretnim uvjetima toga vremena.

Ključne riječi: "muški identitet", "ženski identitet", uloga, lik, ironija, interakcija, govor, roman, kontekst, karakter, žene, muškarci, narativ

Dubravka Zima
Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu

Nadzor, regulacija, disciplina: muški priručnici za žensko ponašanje

U izlaganju će se istražiti i interpretirati priručnički diskurs u 19. stoljeću na primjerima priručnika namijenjenih ženskoj ili djevojačkoj populaciji koje su napisali muški autori. Priručnici Franje Šica (Zaručnica Isusova: poučna i molitvena knjiga namienjena djevojkam, 1863), Franje Klaića (Mala gospodarica ili najbitnije čestice umnoga gospodarstva, 1865), Davorina Trstenjaka (Dobra kućanica, 1880), Josipa Galla (Uzordjevojka: kako da djevojka omili Bogu i ljudem, 1881) reguliraju i disciplineraju žensko društveno ponašanje i privatna iskustva, proizvodeći ideološke značenjske paradigme kojima se normira ženski javni lik, ali i oblikuje ženski društveni položaj. U izlaganju se metodom kritičke teorije interpretiraju učinci priručničkoga diskursa odnosno muškog normiranja ženskog društvenog tijela.

Ključne riječi: priručnik, regulacija, Franjo Klaić, Josip Gall, Davorin Trstenjak, Franjo Šic

Ana Tereza Želinski
OŠ „Vjekoslav Klaić“, Garčin

On je prvi, onda istom žena: između rodne hijerarhije i međuovisnosti

Rad se temelji na etnografskoj građi Luke Lukića *Opis sela Klakarja 1905.–1953.*, objavljenoj 2020. godine u 61. knjizi *Zbornika za narodni život i običaje*. Polazeći od Lukićeva iskaza *On je prvi, onda istom žena*, kojim se sažeto izražava hijerarhijski poredak muških i ženskih uloga, istražuje se kako se rodni identiteti oblikuju u međusobnom odnosu tijekom različitih etapa životnoga ciklusa. Kvalitativnom analizom etnografske građe, uz rodnu i diskurzivnu perspektivu, razmatraju se raspodjela autoriteta, rada i skrbi te društveno dopušteni obrasci ponašanja muškaraca i žena. U središtu su analize četiri relacijska para – mladić i djevojka, muž i žena, otac i majka te udovac i udovica – preko kojih se prati mijenjanje rodnih uloga od mladosti i sklapanja braka, preko bračnoga i obiteljskoga života, do starosti i gubitka bračnoga partnera. Lukićevi zapisi pokazuju da formalna hijerarhija, prema kojoj muškarcu pripada prvenstvo u autoritetu i odlučivanju, ne iscrpljuje složenost svakodnevnih odnosa. Iza normativno jasno razgraničenih muških i ženskih položaja otkrivaju se različiti stupnjevi slobode, odgovornosti i praktične upućenosti jednoga roda na drugi. Posebno se razmatra odnos između formalno priznatoga autoriteta i stvarne uloge pojedinca u funkcioniranju obitelji i gospodarstva. Analizom se nastoji pokazati da se muški i ženski identiteti u Lukićevoj građi ne mogu razumjeti izolirano, nego se oblikuju i potvrđuju u međusobnom odnosu. Njihova međuovisnost pritom ne dokida rodnu asimetriju, nego s njome supostoji. Takav odnos u radu se određuje pojmom **hijerarhijske međuovisnosti**, kojim se nastoji obuhvatiti istodobno postojanje simboličkoga i formalnoga prvenstva jednoga roda te praktične upućenosti muškarca i žene jednoga na drugo.

Ključne riječi: Luka Lukić, Klakar, rodni odnosi, životni ciklus, hijerarhijska međuovisnost

Bilješke

Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Ante Starčevića 8, 35000 Slavonski Brod
http://hipsb.hr/

Uredila:
Ana Rajković Pejić

Priprema i tisak:
Krešendo, Osijek

Slavonski Brod, studeni 2026.